

ИДЕЯТА ЗА СВОБОДАТА В “ЧАЙЛД ХАРОЛД” НА БАЙРОН

ВАЛЕНТИН ВИДЕНОВ

THE IDEA OF FREEDOM IN BYRON'S *CHILDE HAROLD*

VALENTIN A. VIDENOV

Abstract

Of the many themes in Byron's poem, the theme of freedom is separated out in the paper and the idea of freedom as present in the text is outlined: in the opposition between the struggle for independence and the servile attitude; in the ambivalent presentation of war; in the rejection of society and the praise of nature. Finally, the historic place of the poem is sought: both in the context of English literature, and in the development of European civilization.

Привидно “Странствованията на Чайлд Харолд” е разкъсана творба, напълно лишена от сюжет, от основна тема, сбор от впечатления и разсъждения без забележима връзка помежду им и това я прави в известен смисъл трудна за четене. Романтична лирическа поема, в нея “повествователното начало е по-слабо, акцентът е преместен върху размислите и преживяванията на героя” (Стефанова 1984). Независимо от този факт тя съдържа множество изключително интересни мисли и наблюдения; чувствата на автора, върху които човек си заслужава да се замисли.

Сред множеството теми в “Чайлд Харолд” ясно се очертава една, изразена в разнообразни аспекти и откриваща се навсякъде в произведението – възхвалата на свободата. Тя обединява доста идейни направления в поемата и се налага като принцип, чрез използването на който можем не само да отделим от тъканта ѝ цялостна структура, почиваща на него, но и да си изясним ролята на творбата в исторически план.

Директното възпяване на свободата намира много място в произведението, подчертано е и се постига едновременно по два начина. На първо място поетът изказва възхищението си от свободолюбието на народите, пламенно утвърждава тяхната упорита борба срещу чуждото потисничество и робството, стремежа им към независимо развитие и

самоопределение. Нещо повече: за него това е свещен и неотменим дълг на всеки:

Въоръжен е простият овчар,
Не би предал той стадото си лесно,
че всеки гражданин е длъжен да се бори,
за да не властвува над нас врагът.

(I, XXXI – Байрон [н. д.]; всички цитати са по това издание)

Логично другата страна е заклеимяването на примирението, робската психика, търпеливото понасяне на чуждия гнет. Байрон гневно изобличава всички тези явления; силно звучат неговите думи в защита на съпротивата – зов за пробуждане:

Нима все тъй ще тъпчат ваште братя
деспотите и техните слуги?

(I, XXXVIII);

Едни бълнуват миналата слава,
но чакат чужда помощ, ден из ден,
да ги спаси от робството позорно,
сами странят от боя, от борбата,
що би изтръгнала от гнет поробения край.

(II, LXXIV)

Контрастирайки двете страни на непосредствената възхвала на свободата, поетът я завършва:

И простият е горд като велможа
в Испания, и той гори от гняв,
А лузитанците са други: роби
Свикнали да бъдат те, страхливци,
по-подли роби няма на света.

(I, XXXIII)

Едно по-особено направление на директна възхвала на свободата в обществения смисъл се разкрива чрез авторовото отношение към войната. Поетът я заклеимява, разкривайки цялата ѝ чудовищна същност:

Като глутница псета върху мърша,
войската бясно втурва се напред
Ала колцина с лаври ще се върнат?
Най-храбрите във пъкъла ще идат.
Марс всички паднали не ще брои.

(I, XL);

Не бе роден под войнствена звезда,
войната кървава не му хареса,
той считаше я за игра престъпна,
презрял я, гледаше на нея със вражда.

(II, XXXIX)

Но не срещу войната като факт, сама за себе си е насочено отрицанието на Байрон, а по-скоро срещу целите, които се преследват с нея, срещу резултатите ѝ. Масовите убийства, осъществявани за славата на избрани, инструмент в ловки интриги и борби за влияние, отвращават поета. Той свързва войната с потисничеството, представя я като инструмент за поробване, оръжие на диктатори. Цялата армейска система, чието проявление е тя, е най-недемократичният институт, смазващ свободата на личността. Целите на властниците, водещи войните, са несъвместими с утвърждаването от автора, а жертвите в тяхно име – напразни:

Ще се разплуят падналите – тия,
що търсеха – безумци – слава тук,
а бяха само жертва на деспота.
През куп тела проправи си той път...
Какъв бе тоя път? – път на лъжата!
Дали ще се намери в тоя свят
кът, който свой тиранът би нарекъл?
О, само гробът, дето рано или късно
трупът му ще изгние в прах.

(I, XLII);

Та храброст, младост, сила – да загинат
нима е нужно? В слава и успех
да се гордей тиранът?

(I, LIII)

Войната като средство за промяна обаче може да служи и на други интереси. Единствено чрез нея е постижимо освобождението от робство, защото за самото разрушаване на реда е необходим ред – хаосът е абсолютно неплодотворен. За да се получи някакъв резултат, за да се преодолеят силите, създаващи порядъка и по този начин да се унищожи той, са нужни други, противодействащи сили, които от своя страна определят система на порядък с обратен знак. Не създаващ, а рушащ. Само ред може да противодействува на реда, сила на силата, огън на огъня.

Байрон съзнава това. Неедностранчивото му отношение към войните е изцяло подчинено на темата за свободата и прякото ѝ възпяване:

Властители, ако вкусили бихте

от тоя мир щастлив, що днес рушите,
не искал би народът никога война.

(I, XLVII);

Не може патриотът да мечтае
за рабски мир, даже желае бран,
и, мечта с плуг сменил, да свежда шия
под игото.

(II, LXXXII)

Темата за свободата може да се открие и в най-ясно забелязващата се, изпъкваща сюжетна линия – отрицанието на обществото. Главният герой, отвратен от същността му, става волен скиталец; търси “свобода и покой” (Лермонтов 1988, стр. 58) в близостта с природата, но контактът с цивилизацията вече му е оказал пагубно влияние – убил е чистите пориви у него; разгулният живот и пресищането са го превърнали в апатичен наблюдател и той се мята от едно пътешествие в друго, без да може да постигне търсеното.

Байрон противопоставя човешкото общество на величието на волната и естествена природа, като в нейно лице отново възхвалява свободата. Поетът внушава отвращение към фалшивото и тиранично общество; позицията му по отношение на него е непримирима. Той изтъква нищожеството на суетния човек и по този начин контрастът между плодовете на нашия живот и природата придобива отсенка на сравняване на преходно и вечно, като и тук е преплетен с основната линия тирания – свобода:

Къде са древните царства край твоя бряг?
На Рим и Гърция отминалите дни?
Къде е Картаген? Ти миеше ги нявга
във дни на свободата златна,
на тиранията под тежката пета.
Видя паденията на царства могъщи,
сега подвластни другиму. Ти само
промени не познаваш, все едно и също.
Ликът ти свети, както в първи божи ден.

(IV, CLXXXII)

-- обръща се той към морето. Но в противопоставянето между преходно и вечно, между променливо и стабилно има и нещо друго, което горният цитат превъзходно показва. Природата е неизменна, защото принципите на хармонията са пълновластни господари в рамките ѝ; тя не познава наложения ред, стремящ се да измести равновесието в своя полза. За разлика от нея човешкото общество е в непрекъснато движение между потисничеството и свободата, реда и хаоса, невежеството и познанието, мрака и светлината, лицемерието и искреността, редуващи се по сложен

втвтоэврК .ндүтнппмь нмэпог нкйрввпзүдо ,трнэмэ эс отопе н отордоД .ннрнн
 ннйврж-оп вн энврдннпвртүэн отонмнэв ээрү внттоп эс он ,ввүвтэснрп
 охоснв-оп .й отовнн вввжкоп тгмүвэр впе ,втшгс э втвдоФ .рннэжоп
 .втрннвдвртэ вн энввпнэвэ – ндүтнппмь ннэрнпввү ,овнн
 ввншпвф н втвнрэмэлнп үшэрэ ввтэсв “дпогвХ дпйвР” вн тгртотвА
 втвндодовэ омрпэ отовтээрннэнтот то внэвопзүдо ,отовтэвшдо вн тсоншгс
 вн отэнвджэвсн то ,нпндврт отонвнэвртотп н отовон этншввэвсэ то ,пгснм
 вртто н нтсоннопквн нн этнндорнрп с эрвэр в э отйок ,пвром нэвтэүүжн
 то н вжвор то нэрротО .рорэн вн отовврп ,втсонпвүднвнднн
 мвж нэ вмертсү в ,эннэжоп втрнпввнпнвнп вн этнжмв в отовшввүвтэвшгс
 вн внтрвж втвнпэтнрнпжн од внтэ йот втвнпвтэв н втвдодовэ ,втвннтсн
 внйожопс н вкодпгд ;үм вттсоншгс вэ эннэрвэрп онпвннэт ,отовтэвшдо
 втвшүд в жпкто вшврднмвн ,внрморп вэ вджэдвн нпн жэрпү ээд ,рнпвтвтонок
 :рпэтвтрп вн

?э эдвж товнж хпн рот вн тгдопП
 .нэнэмопэм мүвэр ,втэвүр ннжовнН
 .эрор нгд вгв – вннтсн вн тгдэонд А
 .вждрм вшснв – ожнэв э трвнндО
 ,тод ншгс э эннэнм отонэвтэвшдо
 ожп ;втрмээ жврп с ввнржкоп отйок
 онвд ,эмввэсэмэ йнн вннтсн н вжгп
 ,нпснм нэ этнжжнншгс мэдвден эн
 .вннпвтэв отонм энсэлд вд втэвэ в
 (III CX, VI)

нсртт йот рэн В .втвдорнрп ввтэсоповнторп нодйвв ввот ожнэв вН
 ,үм трорэт нэмэртсү э рэн мвж ,овтэвшдо отожшворп вн вшвэспнп ,втвдодовэ
 :отондэпсноп эннвпж онэвтэвсэ оп пвнзүпн

,онмвсэ э эн – вшгрд вд втврорх тО
 (...) ндорсэ эс вд хрт с нжэсв эжом эн
 ;(XIX, III)
 ,эввнж эс врорх ээд оввдүх жвж
 !мвп с швнндэ вд омвэ втрмээ
 ;(IXX, III)
 внтэсв в ,эдэс оп мвэ вэ мгс эн
 хгв нжэсв ,вдорнрп втвпнп то
 .нэвнторп э нм тгдврт в ,ввдэр өм
 (I IXX, III)

втвмэоп отйок с ,вдодовэ мвж вжэмэртэ в ,отвндэлтоп нжээрнротсН
 отовшврднвн вн эннэжврто энркто эс вд эжом ,втнпорп э “дпогвХ дпйвР”
 XIX вн отовпвнн ншэжэлэд ,нэдн этнвон вн внвртэ то эннрнпв ,опв нпннэоп

век – “века на техниката”. Отношението на автора е реакция срещу ретроградността и мракобесието, свойствени на догматичния ред на Доброто (християнската религия). Реакция срещу реакцията. В предговора си към цитираното издание на Байроновото произведение Мих. Заблудовски отбелязва: “В онова време, когато писателите в Европа, коленичили пред реакцията, прославяха средновековните форми на политическия и духовен гнет – феодализма и църквата – поезията на Байрон отново хвърли в света думата “свобода”. (...) В годините на реакцията, с която Европа отговори на Френската революция, Байрон беше първият поет, чийто глас отново прозвуча пред света в прослава на свободата и омраза към всяка тирания.” (Заблудовски [н. д.], стр. 9-10)

Създателят на “Манфред” и “Каин” се изправя срещу първоначалната съпротива на старото, предусетило обречеността си, и с произведенията си бележи началото на непрекъснатия прогрес, неудържимо избухващ и завладяващ света. Бивайки много близък до най-високата точка на новото, той се противопоставя открито на все още силната религия, на бога и вярата. В призива му от “Чайлд Харолд” е вложена подтикваща към действие конкретност:

О, стига робски гнет! Кога над мрака
ще надделее светлината?

(III, XIX)

В творчеството на втория английски гений има много общи моменти с това на великия му предходник, Шекспир. Не случайно Гьоте, оценявайки Байрон, ги сравнява: “По умението се да разбира външния свят, по способността си да проникне в миналото той е също така велик като Шекспир.” (цитирано в Стефанова 1984, стр. 114) Така идеята за свободата в “Чайлд Харолд” се издига на височината на най-хубавото от съкровищницата на човешката мисъл: един апотеоз на истината и отхвърляне на заблудата.

ЛИТЕРАТУРА

Байрон, лорд [н. д.] “Чайлд Харолд”, прев. Мария Грубешлиева и Людмил Стоянов, София: Книгоиздателство Итнатов; Заблудовски, Мих. [н. д.] “Байрон – романтик-бунтар”, предговор към Байрон, “Чайлд Харолд”, използвано тук: Лермонтов, М.Ю. 1988. “Стихотворения. Поемы. Маскарад. Герой нашего времени”, Ленинград; Стефанова, Людмила. 1984. “Джордж Гордън Байрон” в “Литература за IX-ти клас на ЕСПУ”, София: Народна просвета.